

A 6433

Mõnda leprast

Mõnda leprast.

Docent Dr. Ant. W. Zöege-Manteuffel'i kiri.

(Saksa „Peterburgi Zeitungist“).

Lepra wäljalagunemise peale Baltimaa kubermangudes on kõige esiteks Ed. von Wahl, endine chir. Professor Tartus, täheandanud ja on selle kui ühe rahwatõbe tähtsust ära seletanud. Juba Wachsmuth oli üksikuid seesugusi juhtumisi tähele pannud ja E. von Bergmann oli neid rohkemaks minema näinud, nenda et juba temal asja oli ütelda, lepraga olla lugu Baltimaa kubermangudes teisiti, kui läänepoolises Europa's, kus tõe poolest ainult üksikuid juhtumisi nähtud on; Ed. von Wahl'il läts siis korda selgeks teha, et lepra kardetawal wiisil laiali lagunemas on. Wellberg'i ja nimelt P. Hellat'i uurimise-tööd on sellele kõigutamatata tunnistust annud. Pea kogusiwad ka teised seesugusi tunnistusi, nenda A. Bergmann, Paulson ja Chomse Kiiga's ja Kuuramaal. Igal pool leiiti lepra-haigeid rohkem, kui arwatud oli. Selle järges toimetas Ed. von Wahl ühe komitee kokku, kes ette wõttis üht lepra-hospitalit asutada ja selle tarwis raha korjata.

See kallis tegu aga, mida Ed. von Wahl algas, see ei ole veel lõpetatud. Kui tema mõte pärast tema surma ka rohkem wilja on kannud, ja just pärast tema surma uut elu saanud, siis ei ole wili veel mitte küpsenud — see mõte veel mitte teurks saanud. Nimelt Peterburg'ist, siis Tartu'st, Kuuramaa'lt, Gestimaa'lt, Rowno'st ja Pihkwa'st on andeid tulnud, mis ühe lepra-hospitali asutamist selle kalli mehe mälestuseks tema nime peale ja kui tema inimeste-armaastuse mälestuse-kiwi wõimalikult tegema piawad. Siwimaa Ritterkond on siis osawõtawas lahuses üht maatükki hoonetega lepra-hospitali asutamiseks annud. Iffa aga ei mõju see kõik weel, ka 20-nemase jäule kõikidest juba tundud lepra-haigetest peawarju ja ülespidamist saata, ikka on weel palju teha ja anda tarwis.

ENSVITA
Kirjandusmuuseumi
Arhiivraamatukogu

Selle elava ja tegewa osavõtnise juures, mida see asi viimasel aeval osalt ka kaugematel maadel leidnud, on vist kohaline lühidelt üles panna, mida meie sellest iseäralisest haigusest ja selle väljalagunemisest teame ja mida sellest laiematel ringkondadel teada tarvis läheb, kui ehk selle juures ka midagi piaks korratatud saada, mis juba enne tuttav on.

Lepra, Biiblis pidalitõbi nimetatud, on üks külgehakkav haigus, mis bazilluse (ühe väga meike eluka) sissereändamisest inimese kehasse sigib. Kaht sugu pidalitõbet tuntakse, sõlmilist ehk muhkilist, ja palju plekklit leprat. Wiimane on siin maal natuke arwem, näitab aga Palästina's (Kanaani maal) sagedam olema.

Sõlmiline ehk muhkiline lepra algab enamist naha tõmmu-punase paksendamisega otja-eesise ja filmakulmude ümberkaudu, kust karwad ära lähewad. Nägu läheb kujutumaks, sõlmiliseks ja muhkiliseks koguks, filmade nõder waatus peidab kuu poolest hirmsast rikutud õnnetuma mõdistust, mida temal sagedast weel täieste on. Pea sigiwad sõlmed ka käte ja jalgade külge. Kus neid puhtad ei peeta, seal siginewad neist muhud, millest haigewat mäda wälja jookseb, mis seda kergemini tulla wõib, et tundmus haigest paigast kaub ja walu mitte enam kahju eest ei kaitse. Ka teine näht, kus mitte sõlmesi peal ei ole, on muudetud; selle peal näha ke tõmmukaid plekkisi ja see näitab iseäralisel wiisil klaasi-sarnane wälja, läheb õhukeseks nagu rauga nahk, kuidas üks pidalitõbine ka ülepea rauga-näuliseks saab. Puudub haigus nina ja kurgusõlme külge, siis lähewad heal ja hingamine korisewaks. — Sagedast hakkab lepra müüd ka nervedesse, ka nende külges näha ke iseäralisi sõlmesi ja kohalised paigad on tundmuseteta. Wenib haigus seespidiste organide — kopsu, maksa — peale, siis langewad muidugi juba nõrgendatud haiged aastateks haige-woodisse, kust nemad enam üles ei tõuse.

Kuna sõlmiline lepra 7—10—15—20 aastat kestab, kestab plekiline lepra weel palju kauemini. Selle juures sigiwad naha peale maakaardi-sarnased lumi-walged laiad plekid. Need on täieste ilma tundmuseteta. Ühe seesuguse paiga sisse wõib nõela sügawast pista, ilma et haige midagi tunneks. Tundmuse puuduse järg on jälle hooletus haigete paikade kohta. Haawad ja lõhked sigiwad nimelt haigeks jäänud käte ja jalgade külge, lähewad sügawamaks, nenda et sagedast üksikud liited, terwed sõrmed ja warwad, sagedast kõik maha langewad. Wiimane nähtus, mis õnnetumat pidalitõbist muidugi kurwema wõimatuse alla paneb, tuleb ka sõlmilise lepra juures ette, kui haigus, kuidas tähendatud, nervede külge hakkab.

Isääranis kole ja kohkutav on meelenõber, raukline nägu laste juures, sest ka need võivad leprat saada, kui ka täiskasvanud inimestest armemini ja vist iialgi mitte enne kümnemat tunni kaksteistkümnemat elu-aastat.

Ühe pidalitõbise terweksaamist ei ole veel iialgi nähtud. Küll aga võib kohalise hoolekandmise läbi õnnetumate waer kergitatud saada, haavade ja järeltulewate mädanemiste eest võivad nemad hoitud ja need võivad ka parandatud saada. — Sõlmed võivad taganeda, nenda et nende armid, karmade puudus ja õhendatud, paiguti tundmuseta nahk ja keha wareme rauklik väljanäitus jälgesi näitawad, mida haigus omal teel seespidiste organide poole järel jätnud on.

Küsimine müüd, kust siis see kole külaline tulnud on, siis annab meile Vesoir omas tulusas kirjas lepra üle järgmist seletust: Lepra hakatused kaunwad wana aea pimedusesse. 1500 aastat enne meie aea-armu oli lepra juba Juntide rahwa-häda, mille wasta wõideldi (Moses Lewiticus), 1500 aastat enne Khristus't tähendas tark Utraya „Kushta“ nime all omas kirjas „Nig-Beda-Sanhita“ selle tõbe peale. See on ehk Indias, ehk ka Egyptus'es sündinud, ehk ka Kesk-Afrika's. Juba mitu aastasadat enne Khristus't wõitlesiwad Persialased haigete karmi väljajaitmisega selle tõbe wasta (Archigenas). Europa's ilmus pidalitõbi esiteks manal Greekamaal Keryes'e ja Darius'e sõjakäikude kannul. Pompejus'e sõdawäe läbi sai lepra Greekamaalt Italiasse weetud, nenda et see seal 100 aastat enne Khristus't ilmus. Sealst kanti seda Rooma sõeariistadega üle kõige Europa: Lombardia'sse, Franken'isse, Spania'sse ja Saksamaale. Aastal 636 oliwad juba Italia's, Meis, Berdur'is, Schweiz'is lepra-hospitalid. Aastal 757 tunnistasiwad Pipin ja Karl Suur leprat abielulahutamise põhjuseks.

Kõige rohkem aga Kisti-sõdade aeval, 11., 12. ja 13. aastajaea lõpetusel, lautas ennast lepra kange kiirusega üle kõige maade ja sai rahwaste hirmuks. Pea algas siis ka agar wõitlemine selle tõbe wasta. Aastal 1229 lueti Prantsusmaal 2000 pidalitõbist, kõige Kistirahwa keskis 19,000. Lazarus'e-orden sai asutatud hoolekandmiseks pidalitõbiste eest ja selle seltsi juhataja (Ordensmeister) pidi ise üks pidalitõbine olema. — Haigete lahutamine terwetest sai karmusega tallitatud, pidalitõbine sai elusalt surruks mõistetud ja temale üks nähtaw täht külge pandud, ja kui pidalitõbiste sekka ka mõni teine haige sattus, siis oli neil karmidel seadmistel ometigi see rõõmustaw järg, et 15. aasta-saeal kõik Europa puhastatud ja lepra kadunud olema

näitas. Ainult mõnel maal, kus haigete väljajätmist mitte ette võtta ei julgetud, nagu Norramaal, mõllas lepra edasi.

Sel aeal, kus lepra Europas kustus, wedasiwad maadeleidjad seda tõbe, põletud-wiinaga ja teiste oma umbwoorustega ühes, Indianlastele Amerika rahulistes jahinurmedes. Seal sai sellest kutsumata wõerast siis Antilledes saarestiklus ja Mexiko's üks maa-nuhtlus. Orjade-kauplemine tõi siis Afrika'st veel lisa ja tähele on panna, et ainult need maafonnad puhtaks jäiwad, mis wõitjatega kokku ei saanud — nenda Brasilia ja Põhja-Amerika. Wiimasele maale sai lepra teiselt poolelt weetud. Shiina'st lagunes see tõbi Waiitse-mere saarede kaudu (Sandwich-saarestikust) Põhja-Amerikas'se wälja. Inglismaa ja Prantsusmaa arstid hakkasiwad kohe haigeid terwetest lahutama ja selle läbi ei lagunenuid lepra mitte wäga laiali. Meie näeme kõigist sellest, et lepra rahwaste suurte liikumiste kannul läib, igal poolel suurte sdeawäetede ääre asub ja jälle kaub, kui haigete lahutamist terwetest nõuuts wõetakse ja hoolega täidetakse.

Kõik need tõe-asjad näisiwad kunni wiimaste aastateni, umbes kümme aastat tagasi, unustatud olema. Daniell wanem ja Boeck Leipzig'ist, studerisiwad leprat Norramaa'l, ei tahtnud selle külgehakkamist aga mitte uskuda. Nemad pidiwad seda üheks päritud haiguselks, mis tõbe rutulise laiali-lagunemise juures igal poolel, kuhu seda toodi, koguni mitte õige olla ei tõi.

Wast hiljuti läks Armaner'il, Hansen'il ja Neisser'il lorda, lepra-bazillust leida ja kliinikas ilmunud nähtuste järel waidlemata tõeks tunnistada, et lepra üks külgehakkaw tõbi ja et haigete lahutamine terwetest ainus abi selle tõbe laiali-lagunemise wasta on, ja sellega ka Walituste poolest ojawõtmist lepra-hospitalite asutamiselks äratada. Wäheste aastate sees on seal, kus seda tehti, juba selle tõbe kahanemist näha.

Peale Norramaa on iseäranis pidalitõbisteks, nenda-nime-tatud lepra-pejadeks, lugeda: Japan ja Ida-India. Kardetawal laiali-lagunemisel on lepra Baltimaa kubermangudes (v. Wahl), nende piiretel seiswates kubermangudes ja mõnes kubermangus lõunepoolisel Wenemaal (Münch, Odefop). — Ida-Indias elawad 250,000 pidalitõbist ja see on Prinz of Wales'i tähelepanemist äratanud, kes nii heaste London'is üht lepra-hospitalit asutada lasseb, kui ka arstisi lepra studerimiselks India'sse minema kutsub.

Pidalitõbiste lahutamine terwetest Sandwich-saaredelt Molokai saarele on pater Domian'i kangelase-surma läbi üht, kuida mina tähendan, teaduse ja seltsliku elu kohta kasulikku, kuulsust saanud. On ometigi see Belgia ohwimeeline preester

puhast, kallist inimeste-armastusest fihutatud, alalisele hirmule selle hirmsa tõbe külgehaakamise eest, wälja minna julgenud, õnnetumatele Mosokai saarel waimulikku troosti ja ihulikku hoolikandmist wiima ja on, pärast seda, kui tõbi tõeste tema külge hakkas, oma martyriat 17 aastases kannatamises tõeks tunnistanud.

Ka Baltimaa kubermangudes on lepral oma aalugu. Amelung'i järel leiame meie 13. aasta-aaal, s. o. ühel aaal, kus Europa leprat juba tundma õppinud oli, Rittreteseltsi ja nimelt waimulikku ringfonda wägewas wõitlemises selle haiguse wasta. Ka siin peeti leprat külgehaakawats, ehitati sellepärast lepra-majasi ja anti karmi seadusi haigeti lahutamiseks terwetest, sest „külgehaakamise pärast ei tohi nemad ualgi terwetega kokku saada, sest et üks ainus haige lammas kõiki karja hukatuse sisse saata võib“, kirjutas Riia Piiskop. Sel aaal oli Liwimaal 100 lepra maja. Haiged saiwad, niipea kui neid pidalitõbiseks ära tuntud oli, kirikusse wiidud, seal neile surmapalwet luetud ja siis saiwad nemad jääda walt inimeste seltskonnast wälja heidetud. Käsiwad nemad jalutama, siis pidiwad nemad „kunstlikusi käsi“ walgest willast rinna peal ehk üht klappret kandma ja pidiwad tuule alt neist mööda minema, kes nende wasta tuliwad. Nemad oliwad sedawiisi seltslikult surnud ja kui see nende kohta, kes weel töödülised oliwad, liiga karm olemo näitab, siis ei tohi unustatud saada, et haigete lahutamine terwetest sel aaal ja ka nüüd ainus nõu oli ja on, teist rahwast külgehaakamise eest kaitseada. Suur jägu haigetest oli selle juures wist muidugi juba oma töödüdu kautanud ja oleks, kui oma käe peale jäätud, wiletsuses lõppema pidanud, kuidas meie seda ka weel täna näha wõime. Kui siis ka haigete lahutamine terwetest ühegi waljusega täidetud sai, siis ei puudu ka nendest aegadeist tegewa armastuse ja helduse nähtustest, mis wiletsate saatust wogade asutuste, heaste wäljaarwatud ja osawate korralduste läbi lepra-majades fergitada püüdisiwad, nenda et wiimaks üks kaunis warandus kingituste ja testamentide läbi maades ja majades kokku tulnud oli, õnnetumate eluforda kõige wähemast wäljaspoolt kindlast põhustada.

Nende nõuude abiga oli pidalitõbi aastal 1400 Baltimaal juba kadunud. Sellest tõbest ei olnud enam juttu kunni 19. aasta-aaal. Kestmiste aastateni, sest nähtused, millest selle aasta-aaal hakatusest kirjutud on, ei kannata kritikat wälja ja ei ole sellepärast mitte lepra-nähtusteis pidada. — Arwatud on, lepra olla wähe-aaal meie maa teeta soode taha taganenud, mõned haiged olla seal pooliti kadunud ära unustatud ja nenda olla haigus

läbi aasta-sadade alles seisnud, nagu sãde tuha all immitsetes. Sellega wõiks effi-mõte seletatud saada, et lepra jooðe õhu-loomustest (miasmedest) wãlja lainud on, nagu malaria. Effi-mõtteks nimetan mina seda, sest et meie leprat niisamati Norra-maa mägimaadel, kui ka Bahemere randas ja mereft õmberlae-netud Japan'is leiame. Siiski arwan mina, et meie Hellat'i mõtte poole heitma piame, mis järel lepra 14 aasta-saea lõpe-tusel tõeste ära kautatud oli ja hiljemini uueste sisse weetud on, wist Wenemaa lõunepoolistest kubermangudest tagasitulijate solda-tite läbi. Ühes leiab Hellat ka üht lepra sissewedamise-wãramat kaubateel üle Beipfi järwe.

Pidalitõbiste keskis leidis Hellat 4 protsenti wãlja-teeninud soldatid — tõe poolest nii palju, et seda tähele panna tuleb. Üks nendest tuli koju ühte lepra-puhtasse maakonda ja tõbi hakkas tema ema külge. Ka Paulson tähendab selle peale, et Holmhof Miia juures, mis umbes 25 aasta eest leprast puhas oli, seda tõbe ühest Wenemaa seestpoolt tagasitulijast soldatist saanud on, mis pea nii laiati lagunes, et 1, protsenti kõigest rahwast tõbiseks sai. Tartu õmberkaudu on üks wald, kus 1,7 protsenti rahwast pidalitõbine on!

Missugune summa wiletsust ja kaebamist ei seisa mitte nende numrete sees, kui mõeldakse, et haiged pea iseenelele jãles-tufeks saawad, rahwas loomuslikkus hirmus tõbe koleða kuu eest, õnnetumaid pidalitõbiseid wãlja tõukas, tuule ja maru kãtte — enne juba kui teadus seda hãda külgehakkawats tunnis-tanud oli!

„Eis Robin Tarmastust on juba mitu aastat kõigest ini-meste-seltskonnast wãlja tõugatud ja elab üffi ühes õnnis kesklet metsja“. — „Adu Karl Tarmastust poos enamast õles, kui ka tema enese wend temale enam peamarju ei annud.“ (Hellat).

Ja need nãhtused ühes mitmete nendefarnastega õliwad õhel aeal, kus weel iga arst kinnitas, et see haigus mitte külge-hakkaw ei olla! — Kuida saab aga niõud lugu õlema kus ükski arst seda enam õtelda ei wõi, õtelda ei tohi?

Umbes õhe aasta eest tuli minu juure üks umbes 26 aas-tane naesterahwas õlemast seltskonnast. Tema oli õmal 13. elu-aastal kui koolilaps Tallinnas leprasse haigeks jãanud ja oli Paris'is, Moskwa's ja Wiin'is abi õfinud. Wiini's oli temale wiimaks õtelda usaldatud, et tema haiguse paranemiseks lootust ei õle. Pea pãrast seda oli tema ka kuulnud, et pidalitõbi külgehakkaw on. Tema kiõsis niõud, kas tema õma wenna terweid lapsi õma juure kaswatada wõtta wõiks. Kui mina ka arwata wõisin, missugust wiletsust mina sellega sigitaksin, kui seletaksin,

et õnnetu perekonnast, seltskonnast välja heidetud olema piab —
 süüdi ei tohtinud mina tõtt mitte salata, et pärast mitte kõit
 perekond õnnetuse sisse ei sattuks. Ennast ilma süüta välja
 tõugatud olema teada, ennast kui kedagi tunda ja teada, kes
 kõigile tema ümber jalestusjeks, hirmuks ja kartusjeks on — mis
 hirmus saatus! Mina tunnen üht wana Juuti, nimega Abraham
 Mäusel, kelle haawad ja muhud hea hoolekandmise läbi paranemisele
 ja taganemisele saadetud olivad. Teda oli kodumaale
 minna lastud. Mõne kuu pärast tuli tema tagasi. Tema oli
 kuulda saanud, et tema häda külgehaakaw on. „Ei wõi mina
 ometigi jääda omaksete juure, kui saan ehk tooma neile häda!“
 ütles tema küsimise peale, miks tema tagasi oli tulnud. Kaugele
 ära läks tema, kust temast enam midagi ei kuuldud, läks ära
 wma armsate laste juurest, omaist 60 elu-aastatest ja omast
 wiletsast kehast hoolimata. — Kibe aeg on kätte tulnud selle eest
 hoolt kanda, et keegi kaugele maailma, priitahtlikule ärasaatmisele
 minema ei pia, et aga omakset tema kardetawa ligiduse eest
 kaitsetud saaksivad. Aeg on tulnud, et meeleheitja, kes kõitidest
 ära tõugatud on, isitapmise eest kaitsetud saaks ühe kodupaiga,
 ühe lepra-hospidali asutamise läbi!

Noh, Professor von Wahl on esimest sammude teinud, maa-
 eestseisus on krundi kinkinud. Kui ka tänised korjandused rõõ-
 mustawat järge on annud, süüdi ei ulata kõit see weel, kuidas
 juba üteldud, mitte, ka 20. jüule kõigeist haigetest kodupaika
 anda, nendele tarwilist hoolekandmist toimetada. Hellat luges
 omal selleks etteõdetud rändamistel aastal 1887 Baltimaa kubermangudes
 378 pidalitõbist. Klinikasse tulivad wiimaste 2½
 aastate sees juhtumise kaupa 13 haiget, kes weel uiles pandud ei
 olnud. Weel üht nägin mina mõne pääwa eest ühes weel läbi-
 uurimata Gestimaa maakondas. Mina ei arwa ennast mitte
 efsima, kui pidalitõbiste hulka Baltimaa kubermangudes rohkem
 kui 500 hinge peale arwan.

Tänine sissetulnud anded, kofku Liivimaa Ritterskonna kingi-
 tusega, teewad Tartus ennast asutawale komiteele wõimalikuks,
 kõige wähemast põhjust panna ja seda inimeste-armastuse tööd
 algata. Selle asuteje edendamise ja ülespidamine jääb ifka weel
 rahwa asjaks, kes andmisega ja korjamisega hoolt kandma piab,
 et mitte ainult üks jägu pidalitõbistest üht inimese-kohalist hoole-
 kandmist ei leia, waid et lepra-hospital pea nii kaugele ulatab,
 et seltskond ennast ise haigete lahutamise läbi terwetest, kaitsetud
 wõib, kõiki maad sellest tõbest puhastada.“

Kuuda kõit meie kodumaa Saksa-keelised lehed, nenda oleme
 ka meie omaks kohujeks pidanud, seda tähtsat kirja ja kutsumist

äratamisefks oma lugejate ette panna. See asi on kõige pealt rahwa asi, s. o. meie ligemal kodumaal Eestirahwa asi, sest rahwa kesktist pärib see ülikardetaw töbi kõige pealt oma ohwreid ja laguneb rahwa kesktis kõige kardetawamal wiisil laiali. Kõige selle järel, mida meie näinud ja kuulnud oleme, on osawõtmise sellest rahwa-asjast tänine pea ainult ringfondades liikunud ja elaw olnud, keda mitte iseäranis rahwa sekka ei lueta. Nende rahwa heategijate sekka lueme, peale Liivimaa Ritterlonna ja peale Dr. P. Hellat'i, kes ju kõiki oma wõimu selleks rahwa-teenistuseks näib pühitjenud olema, Saksa „Peterburgi Zeitungi“ toimetust ja lugejate ringkonda, kes Jaanikuu 11. pääwani juba 2613 rubla lepra-hospidali heaks korjanud olivad. Kas mitte „libe aeg“ kätte ei piaks tulnud olema, et meie muidu tõeste mitte tuim rahwas, nimelt meie auus usu- ja rahwus-kindel talurahwas, jeda asja oma tõsise tähelepanemise ja elawa osawõtmise alla wõtaks? Wiletsamate wiletsust rahwa silma ette kujustada, Ewangeliumit rahwa ees üles lüüa ja Matth. 25,49 peale tähendada, see on selle kirja otstarbe.

Дозволено цензурою. — Дерптъ, 3 января 1891 г.

Trükitud Ernst Platessje trüki-kojas.

